तामाङ जातिहरुको आर्थिक र शैक्षिक स्थितिको तुलनात्मक अध्ययन बर्रे गा.वि.स. उदयपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग, अर्थशास्त्र
शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह द्धितीय वर्षको आशिंक
आवश्यकता परिपूर्तिको निमित प्रस्तुत

शोध-पत्र

प्रस्तुतकर्ता
राधिका कुमारी तामाङ
परीक्षा रोल नं:: २८०९६४ (२०६३)
त्रि.वि. दर्ता : ९-२-२२४-१९५-२००१

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग
अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं२०६९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षा शास्त्र संकाय
शिक्षा शास्त्र केन्द्रीय विभाग
TRIBHUWAN UNIVERSITY
FACULTY OF EDUCATION
CENTRAL DEPT. OF EDUCATION

विश्वविद्यालय क्याम्पस
कीर्तिपुर, काठमाडौं, नेपाल
टेलीफोन नं. ४३३१०३२
UNIVERSITY CAMPUS
KRITIPUR, KATHMANDU Nepal
Phone No. 4331032

पत्र संख्याः-
Ref.

मितिः................
Date:

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वरा निर्धारित पाठ्यक्रम अनुसार स्नातकोक्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपुर्तिको लागि शिक्षाशास्त्र संकाय अर्थशास्त्र विभाग द्वितिय बर्षका छात्रा राधिका कुमारी तामाङ्गले **तामाङ जातिहरुको आर्थिक र शैक्षिक स्थितिको तुलनात्मक अध्ययन वर्रे गा.वि.स. उदयपुर** शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशन, सल्लाह र सुझाब अनुसार तयार गर्नु भएको हो। उहाँले गर्नु भएको परिश्रमबाट म सन्तुष्ट छु । निजको उत्तरोक्तर प्रगतिको कामना गर्दै आवश्यक मूल्याङ्कन समिति समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

शि.स. पदमा कोइराला (काफ्ले
शोधनिर्देशक
अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग
त्रि.वि.वि
कीर्तिपुर, काठमाडौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षा शास्त्र संकाय
शिक्षा शास्त्र केन्द्रीय विभाग
TRIBHUWAN UNIVERSITY
FACULTY OF EDUCATION
CENTRAL DEPT. OF EDUCATION

विश्वविद्यालय क्याम्पस
कीर्तिपुर, काठमाडौं, नेपाल
टेलीफोन नं. ४३३१०३२
UNIVERSITY CAMPUS
KRITIPUR,
KATHMANDU Nepal
Phone No. 4331032

पत्र संख्याः-
Ref.

मितिः................
Date:

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय अर्थशास्त्र शिक्षा विषय लिई स्नातकोत्तर तह द्वितिय वर्षमा अध्ययनरत छात्र राधिका कुमारी तामाङ्गद्वारा प्रस्तुत **तामाङ जातिहरुको आर्थिक र शैक्षिक स्थितिको तुलनात्मक अध्ययन वर्रे गा.वि.स. उदयपुर** शीर्षकको शोधपत्र अर्थशास्त्र शिक्षा स्नातकोत्तर उपाधिका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

विभागिय प्रमुख ....
प्रा. डा. ध्रुवराज शिवाकोटी

बाह्य सुपरिवेक्षक ....
प्रा. डा महेश राज दाहाल

आन्तरिक सुपरिवेक्षक ....
पदमा कोइराला (काफ्ले)

कृतज्ञताज्ञापन

तामाङ जातिहरुको आर्थिक र शैक्षिक स्थितिको तुलनात्मक अध्ययन वर्रे गा.वि.स. उदयपुर शीर्षकको शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र संकाय अर्थशास्त्र शिक्षा विभाग, स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका क्रममा मैले प्रस्तुत गरेकी छु ।

मलाई यस अनुसन्धान कार्यमा अभिप्रेरित गर्नुहुने आदरणीय गुरु तथा शोध-निर्देशक श्रीमति पद्मा काफ्ले ज्यूको कुशल निर्देशनमा तयार गरेकी छु । प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा आफ्नो अमुल्य समय दिई निरन्तर सुझाव, सल्लाह, प्रेरणा र निर्देशन प्रदान गरि दिनु भएकोमा म उहाँलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसैगरी यो शोध-पत्र लेख्ने क्रममा आवाश्यक सल्लाह सुझाव दिई हौसला बढाईदिनुहुने अर्थशास्त्र शिक्षा विभागका सम्पूर्ण श्रद्वेय गुरुहरुप्रति हृदयदेखि नै आभार प्रकट गर्दछु ।

अनुसन्धानका क्रममा आवश्यक तथ्याङ्कहरु उपलब्ध गराई सहयोग गरिदिनु हुने बर्रे गा.वि.स. का विभिन्न विद्यालयहरुका प्रधानअध्यापक, शिक्षक, तथा स्थानीय अभिभावक र विद्यार्थी भाइबहिनीहरुमा हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने क्रममा पूर्ण सहायोग गरिदिनुहुने उदयपुर जिल्लाका जि.शि.का, जि.वि.स तथा गा.वि.स का मान्यजन तथा पदधिकारीहरु तथा अन्य कार्यालयहरु प्रति पनि आभार प्रकट गर्दछु ।

यस अवस्था सम्म ल्याउन योगदान दिनुहुने मेरा पूज्यनीय बुबा वृष ब. तामाङ र आमा तिलमाया तामाङ अनि श्रीमान बालकृष्ण बल तथा सासु ससुरा एवम् मेरा सम्पूर्ण परिवारका सदस्यहरु प्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस्तै गरी कम्प्यूटर टाइप गरी सहयोग गरिदिनुहुने भाई श्री नेत्र राज श्रेष्ठलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

राधिका कु. तामाङ

एम.एड दोस्रो बर्ष

सारसंक्षेप

तामाङ जातिहरुको आर्थिक र शैक्षिक स्थितिको तुलनात्मक अध्ययन वर्रे गा.वि.स. उदयपुर अध्ययनमा अध्ययन क्षेत्रका तामाङहरुको आर्थिक अवस्थालाई प्रमुख रुपमा अध्ययन तथा विश्लेषन गर्दै त्यसको शैक्षिक अवस्थामा प्रभावको आँकलन गर्न कोशिस गरिएको छ । यसो गर्ने क्रममा यस क्षेत्रका तामाङहरुको समग्र आर्थिक अवस्थाको चिरफार राष्ट्रिय जीवनस्तर सवेक्षणसँगको तुलनात्मक अध्ययन र शैक्षिक उन्नतिमा देखिएको ह्रासलाई जोड्न खोजिएको छ । अध्ययन उद्देश्यहरु पुरा गर्न प्राथमिक र द्वितिय श्रोतबाट तथ्याङहरु सङ्कलन गरिएका छन । प्राथमिक श्रोतबात तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न यस अध्ययन क्षेत्र बर्रे गा.वि.स १,५ र ७ का कूल तामाङ घरधुरी २२७ मध्ये ५० भरधुरीका तामाङ जातिलाई मात्र नमुना छनौटको लागि लिइएको छ । नमूना छनौट परेका ५० घरपरिवार शतप्रतिशतनै कुषि व्यवसायमा आधारित छन भने जीविकापार्जनका लागि अन्य पेशाहरु पनि अंगालेका छन जस्तै : ज्याला मजदुरी (३८ घरपरिवार), बाँसका विभिन्न सामग्रीहरु बनाउने (८ घरपरिवार) नोकरी - शिक्षक, प्रहरी ७ घरपरिवार), ससाना उद्योग - मिल, घट्टा) , व्यापार र वैदेशिक रोजगार (खाडिमुलुक) २ घरपरिवार छन् । यसै गरि सबे घरपरिवारको जग्गा जमिन भएता पनि बर्षभरि खान पुग्ने घरपरिवार संख्या भने १० घरपरिवार मात्र पाइयो । आफ्नो गर्दो टार्न तथा विविध कार्य गर्न ३ देखि ६ प्रतिशत घरपरिवारले बैंक तथा वितिय संस्थाहरुबाट ऋण लिइएको पाइन्छ भने ७८ प्रतिशत घरपरिवारले साहु महाजन र आफन्तबाट ऋण लिएको पाइन्छ । ऋण नलिनेमा केवल २० प्रतिशत घरपरिवार मात्र देखिन्छ । यसरी बहुसङ्ख्यक घरपरिवारले चर्को व्याजमा साहुमहाजनसँग ऋण लिएको कारण अधिकांस आम्दानी जिविका चलाउन र ऋण तिर्न नै खर्चिने देखिन्छ । जम्मा कूल ५० घर मध्ये १३ घरपरिवारको बार्षिक आम्दानी १५ हजार भन्दाकम , २७ घरपरिवारको वार्षिक आम्दानी१५ देखि ३० हजार र मात्र ३ घरपरिवारको ३० हजार भन्दा माथि देखिन्छ । यसरीअध्ययन क्षेत्रका तामाङहरुको वार्षिक प्रतिव्यक्ति आय राष्ट्रिय प्रतिव्यक्ति बार्षिक आय (२०६६/२०६७ तथ्याङक अनुसार)को तुलनामा ज्यादै कम पाइयो । यसै गरि व्यायको स्थिति हेर्दा पनि अया भन्दा बढी देखिएकोले उनिहरुको बचत शून्य देखिन्छ जसका कारण आर्थिक अवस्था ज्यादै कमजोर रहेको बुझिन्छ ।

जहाँसम्म शैक्षिक स्थितिको सवाल छ वडा नं. १ का स्कूल जाने उमेरका ५४ जना मध्ये ४१ ज्ना मात्र स्कूल जाने गरेको पाइयो । यसै गरि, वडा नं. ५ र ७ को हकमा

क्रमशः ५७ जना मध्ये ३२ र ७२ जना मध्ये ५३ पाइयो । यसै गरि विद्यार्थी भर्ना दरको तुलनामा उत्तिर्ण संख्या सन्तोषजनक देखिदैन । जति जति ठूला कक्षाहरु चढ्दै गयो उति उति तामाङ विद्यार्थी संख्या घट्दो देखिन्छ ।

अपेक्षाकृत रुपमा विद्यालयमा तामाङ बालबालिकाहरुले प्रगति र यथेष्ट सहभागिता जनाउन नसक्नुमा प्रमुख कारण समस्या तामाङ जातिको आर्थिक अवस्थालाई नै जोड्न सकिन्छ । अधिकांसको घरको आर्थिक अवस्था अत्ययन्त कमजोर रहेको हुँदा घरको काममा सघाउनु पर्ने हुनाले स्कुल जान नपाउने अवस्था छ । यसै गरि नि.मा.वि, मा.वि र उच्च मा.विमा कमजोर आर्थिक, अवस्थाका कारण विद्यालय शुल्क तिर्न नसकि शिक्षालाई अघि बढाउन नसकेको स्थिति पनि पाइन्छ । अन्य कारणहरुमा अभिभावकमा शिक्षा सम्वन्धि जनचेतनाको कमी पनि देखिन्छ । यी यावत समस्याहरुलाई सम्भावित तवरले कसरी निराकरण गर्न सकिन्छ भन्ने बारे अध्ययनको निष्कर्ष सुझावहरु दिइएको छ ।

विषयसूची (Content)

		पेज नं.
सिफारिस पत्र (Recommendation Letter)		**i**
स्वीकृति पत्र (Approval Letter		**ii**
कृतज्ञताज्ञापन (Acknowledgement)		**iii**
सारसंक्षेप (Abstract)		**iv**
विषयसूची (Table of Content)		**vi**
तालिका सूची (List of Table)		**x**
चित्र सूची (List of Figure)		**xii**
संक्षिप्तीकृत सूची **(Abbreviation)**		**xiii**

अध्याय एक

१.	परिचय (Introduction)	१–६
१.१	भूमिका (Background)	१
१.२	समस्याको कथन (Statement of Problem)	३
१.३	अध्ययनको उद्देश्य (Objectives of Study)	४
१.४	अध्ययनको महत्व (Significance and of the Study)	४
१.५	अध्ययनको सीमा (Limitation of Study)	५

अध्याय दुई

२.	पूर्वसाहित्यको समीक्षा (Review of Literature)	७–१६

अध्याय तीन

३.	अनुसन्धान विधि (Research Methodology)	१७–१९
३.१	अनुसन्धान ढाँचा (Research Design)	१७
३.२	नमुना छनौट प्रकृया (Sample Selection Procedure)	१७
३.३.	तथ्याङ्कको स्रोत (Source of Data)	१८

३.३.१ प्राथमिक तथ्याङ्क (Primary Data) १८
३.३.२ द्वितीय तथ्याङ्क (Secondary Data) १८
३.४ तथ्याङ्क संकलनका औजारहरू (Tools of Data Collection) १८
३.४.१ प्रश्नावली (Questionnaire) १८
३.४.२ अन्तरवार्ता (Interview Schedule) १८
३.५ तथ्याङ्क प्रस्तुतिकरण तथा विश्लेषण (Data Presentation and Analysis) १९

अध्याय चार

४. अध्ययन क्षेत्रको परिचय (Introduction of Study Area) २०–३०
४.१ उदयपुर जिल्ला : संक्षिप्त परिचय २०
४.१.१ उदयपुर जिल्लाको स्थिति र क्षेत्रफल २०
४.१.२ सिमाना २१
४.१.३ भौगोलिक वनावट २१
४.१.४ जनसंख्या र जनजीवन २२
४.२ अध्ययन क्षेत्रको परिचय (Introduction of Research Site) २६
४.२.१ जनसंख्या (Population) २६
४.२.२ जात अनसार जनसंख्या विवरण (Population by Caste) २६
४.२.३ आर्थिक अवस्था (Economic Status) २७
४.२.५ शैक्षिक स्थिति (Educational Status) ३०
४.२.६ स्वास्थ्य (Health) ३०

अध्याय पाच

५. तथ्याङ्कको विश्लेषण र व्याख्या (Data analysis and interpretation) ३१–५८
५.१ तामाङ जातिको आर्थिक अवस्था (Economic Status of Tamangs) ३१
५.१.१ तामाङ जातिको पेशा (Profession of Tamang) ३१
५.१.२ भू स्वामित्वको परिमाण (Land Size) ३२
५.१.३ खाद्य पर्याप्तता (Food Availability) ३३

५.१.४ पशुपालन (Livestock) ३४

५.१.५ ज्याला मजदुरी (Daily Wage Labor) ३६

५.१.६. बैंक ऋण (Bank Loan) ३६

५.१.७. बार्षिक आयको स्थिति (Annual Income Status) ३७

५.१.८. व्ययको स्थिति (Expense Status) ३८

५.९. घरका प्रकार (House Type) ३९

५.२ शैक्षिक अवस्था (Educational Status) ४०

५.२.१ अध्ययन क्षेत्रको साक्षरता स्थिति (Literacy Status of the Research/site) ४०

५.२.२ वडागत शैक्षिक स्थिति (Educational Status by Wards) ४१

५.२.३ वडा नं १ को शैक्षिक स्थिति (Education Status of Ward 1) ४१

५.२.४ तामाङ जातिको वडा नं ५ को शैक्षिक स्थिति (Education Status of Tamangs From Ward 5) ४२

५.२.५ वडा नं ७ को तामाङ जातिको शैक्षिक स्थिति (Education Status of Tamangs from Ward 7) ४३

५.२.६ जनता नि.मा.वि. रैतिमाको बालबालिकाहरूको कक्षागत भर्ना संख्या ४४

५.२.७ जनता नि.मा.वि. रैतिमाका बालबालिकाहरूको कक्षागत उत्तिर्ण विवरण (Progress Report of Students from Janata Lower Secondary School) ४५

५.२.८ जनता नि.मा.वि. रैतिमाका कक्षा दोहोऱ्याउने बालबालिकाहरूको संख्या (Statistics of the Repeateres from Janata Lower Secondary School) ४६

५.२.९ जनता नि.मा.वि. रैतिमामा बीचमा कक्षा छोड्ने विद्यार्थीहरूको संख्या (Statistics of the Drop outs from Janata Lowere Secondary School) ४७

५.२.१०.उच्च मा. वि. छिन्द्रिङ खोला बर्रे वडा नं १ मा बालबालिकाहरूको कक्षागत भर्ना संख्या (Statistics of the Classwise Admission of the Students from Chhindring Khola Higher Secondary School, Barre, Ward 1) ४८

५.२.११ उच्च मा.वि. छिन्द्रिङ खोला बर्रेका बालबालिकाहरूको उत्तिर्ण संख्या (Pass Rates of the Students from Chhindring Khola Higher Secondary School, Barre) ४९
५.२.१२ उच्च मा.वि. छिन्द्रिङ खोला बर्रेमा कक्षा दोहोऱ्याउने विद्यार्थीहरूको संख्या (Statistics of the Repeaters from Chhindring Khola Higher Secondary School, Barre) ५१
५.२.१३ उच्च मा.वि. छिन्द्रिङ खोला बर्रेमा बिचमा कक्षा छाड्ने विद्यार्थीहरूको संख्या (Statistics of the Dropouts from Chhindring Khola Higher Secondary School, Barre) ५२
५.२.१४ विभिन्न आम्दानी भएका तामाङ घरपरिवार र उनीहरूका बालबालिकाको मा.वि. तह सम्मको शैक्षिक अवस्था ५३
५.२.१५ शिक्षा प्राप्तिमा देखिएका समस्याहरू (Problems Faced in Achieving Education) ५४
५.२.१६ शैक्षिक समस्या समाधानका उपायहरू (Possible Solutions of Education Problems) ५७

अध्याय छ

६. सारांश, निष्कर्ष तथा सुझावहरु (Summary, Conclusion and Suggestion ५९–६६
६.१ सारांश (Summary) ५९
६.२ निष्कर्ष (Conclusion) ६१
६.३ सुझावहरू (Suggestions) ६३

सन्दर्भ सामग्री (References and bibliography)

परिशिष्टहरू (Appendics)

तालिका सूची (List of Table)

तालिका ४.१ विद्यालयको विवरण २४

तालिका ४.२ विद्यार्थी विवरण २४

तालिका ४.३ शिक्षक विवरण २५

तालिका ४.४ जात अनुसार जनसंख्या विवरण २७

तालिका ४.५ बर्रे गा.वि.स. को जनसंख्याको पेशागत विवरण २८

तालिका ४.६ तामाङ जातिको पेशामा आधारित जनसंख्या विवरण २८

तालिका ४.७ उमेरको आधारमा जनसंख्या वितरण २९

तालिका ५.१ तामाङ समुदायको पेशागत विवरण ३२

तालिका ५.२ तामाङ जातिको भूस्वामित्वको विवरण ३३

तालिका ५.३ तामाङ जातिको खाद्य पर्याप्तताको विवरण ३४

तालिका ५.४ तामाङ जातिको पशुपंक्षी सम्वन्धि विवरण ३५

तालिका ५.५ तामाङहरू ज्यादा मजदुरी गर्न जाने क्षेत्रहरू ३६

तालिका नं ५.६ तामाङ जातिले ऋण सापटी लिने ठाउँ र घरधुरी विवरण ३७

तालिका ५.७ तामाङ जातिका बार्षिक आय विवरण ३७

तालिका ५.८ तामाङ जातिका बार्षिक व्याज विवरण ३९

तालिका ५.९ घरका प्रकार छानाको आधारमा घरधुरी विवरण ४०

तालिका ५.१० तामाङ जातिको साक्षरतको स्थिति ४१

तालिका ५.११ वडा नं. १ को तामाङ जातिको शैक्षिक स्थिति ४२

तालिका ५.१२ वडा नं. ५ को तामाङ जातिको शैक्षिक स्थिति ४२

तालिका ५.१३ वडा नं. ७ को तामाङ जातिको शैक्षिक स्थिति ४३

तालिका ५.१४ जनता नि.मा.वि. रैतिमाका बालबालिकाहरूको कक्षागत भर्ना विवरण, २०६७ ४४

तालिका ५.१५ जनता नि.मा.वि. रैतिमाका बालबालिकाहरूको कक्षागत उत्तिर्ण विवरण, २०६८ ४५

तालिका ५.१६ जनता नि.मा.वि. रैतिमाका कक्षा दोहोर्‍याउने बालबालिकाहरूको विवरण, २०६८ ४६

तालिका ५.१७ जनता नि.मा.वि. रैतिमाका विचमा कक्षा छाड्ने बालबालिकाहरूको विवरण, २०६८ ४७
तालिका ५.१८ उच्च मा.वि. छिन्द्रिङ खोला बर्रेका बालबालिकाहरूको कक्षागत भर्ना विवरण, २०६७ ४८
तालिका ५.१९ उच्च मा.वि. छिन्द्रिङ खोला बर्रेका बालबालिकाहरूको कक्षागत उत्तिर्ण विवरण, २०६८ ४९
तालिका ५.२० उच्च मा.वि. छिन्द्रिङ खोला बर्रेका कक्षा दोहोर्‍याउने विद्यार्थीहरूको कक्षागत विवरण, २०६८ ५१
तालिका ५.२१ उच्च मा.वि. छिन्द्रिङ खोला बर्रेमा कक्षा छोड्ने विद्यार्थीहरूको विवरण, २०६८ ५२
तालिका ५.२२ तामाङ घरपरिवारको आर्थिक, शैक्षिक अवस्थाको सम्वन्धको विश्लेषण ५३
तालिका ५.२३ तामाङ जातिको शैक्षिक क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरू ५४
तलिका ५.२४ शैक्षिक समस्या समाधानका उपायहरू ५७

चित्र सूची (List of Figure)

तालिका ५.१ तामाङ जातिको आय विवरण ३८

संक्षिप्तीकृत सूची

गा.वि. स	-	गाउँ विकास समिति
जि.वि.स	-	जिल्ला विकास समिति
प्रा.वि	-	प्राथमिक विद्यालय
नि.मा.वि	-	निम्न माध्यामिक विद्यालय
मा.वि	-	माध्यामिक विद्यालय
वि. सं.	-	विक्रम सम्वत्
रु	-	रुपैयाँ
नं.	-	नम्बर
जि.शि.का	-	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
उ.मा.वि	-	उच्च माध्यामिक विद्यालय
प्र.अ	-	प्रधान अध्यापक
%	-	प्रतिशत
क्र.स	-	क्रम संख्या